

CÎTEVA

CUVINTE INTRODUCATIVE

Am scris, de-a lungul timpului, foarte puțin despre cărți de proză. Să și adun acum aceste texte într-o carte?

În fond, ce au aceste cărți de proză în comun, sau, poate mai exact, ce cred eu, recitindu-mi textele critice, că au ele în comun? Altfel spus, relevă ele ceva specific din ce este literatura și, dincolo de acest fapt – chestiune secundară, însă –, luminează ele ceva din mine?

Recitind aceste comentarii, și recitindu-le cu ochii unui străin, ori ca și cum ar fi scrise de un străin, aș spune că m-a preocupat, firește, literatura, dar literatura ca discurs despre om, ca discurs care explorează în zone inaccesibile. Or, explorarea care mă interesează pe mine e chiar consecința faptului că la mijloc e vorba despre cuvinte, instrument și lume deopotrivă, dat fragil despre care nu știi niciodată pînă unde poate ajunge. Și cît de mult te ajută cuvintele să vezi adevărul, să aproximezi binele – și să constăți că binele și adevărul, cu care te joci, inaccesibile fiind tocmai pentru că se petrec în spațiul textului, sunt dureroase. Iluzii care te îmbogățesc.

La drept vorbind, au existat momente în care am crezut că mi-e la îndemînă să demonstrez că marile romane, chiar și acelea de un realism dur, cele scrise

de un Rebreanu, de exemplu, au o legătură substanțială cu lirismul, că esența lor e de natură profund lirică. Este ceea ce sugera, poate, Călinescu atunci cînd vedea în Balzac „un mistic ca și Alighieri, fiindcă jubilează la miracolul arhitectonic al universului”.

Și dacă ar fi fost vorba, în demonstrația mea, și de această *poezie a „realelor”*, ea ar fi mers încă mult mai departe, pînă spre Valéry, care credea că diferența dintre poezie și proză, poate prea simplu spus, ar consta în faptul că proza se poate debarasa finalmente de cuvinte și, prin urmare, poate fi povestită, în vreme ce poezia nu există decît ca formă de nerezumat, ca obiect în sine. Ca timp al citirii. Mai nou, prozatori de primă mărime, de la noi și de aiurea, spun fără ezitare că pentru ei cuvintele nu sunt simple vagoane de transportat sensuri și nu funcționează ca niște recipiente oarecare. De curînd, Amos Oz mărturisea că proza sa nu e făcută din idei, ci din cuvinte. În trecut fie zis, mi se pare că, de la un anumit nivel, nici critica nu e. Firește, e o echilibristică la mijloc, una periculoasă, ca lunecarea pe o lamă de cuțit: cuvintele însele, tocmai prin fascinația pe o care o provoacă, prin frumusețea inutilă a substanței lor, generează idei. Și de aici începe o altă metamorfoză. Or, în acest caz, dacă îl credităm pe Valéry, tocmai anumite opere în proză nu mai sunt proză, ci poezie.

Și am sentimentul că faptul acesta e chiar un argument al valorii, dacă nu cumva unul decisiv. Zonele neclare, sensul care se relevă ezitant și a cărui căutare e o provocare implicită a textului (nu a autorului), neliniștea dureroasă pe care o instituie, faptul că povestea în sine, anecdotică, nu mai păstrează decît puțin din aerul tare cu care textul ca atare te îmbată,

toate acestea țin, cred, de ceea ce aș numi experiență estetică. O experiență dureroasă și luminoasă în același timp. În fapt, chiar cred că o proză bună poate să-ți ofere același tip de emoție ca un text liric. *Maestrul și Margareta*, *Toba de tinichea* ori *Demonii* au această forță de a spune și altceva decât comunică la vedere cuvintele.

Nu întâmplător, cred, în sens invers, lirica apelează sau poate apela eficient la narativ și la biografic. Între romanul lui Matei Vișniec despre care scriu în acest volum și un volum de poezii precum *Orașul cu un singur locuitor* diferența e numai de mijloace de exprimare. Și dacă introduc după comentariul la romanul lui Vișniec două texte despre teatrul său, o fac cu un curaj sau cu o insolență pentru care nu am nici un fel de scuză. Decît poate aceea venită din logica scrierilor sale.

Or, ceea ce caut eu într-un text epic este nișa textuală care-ți permite să interpretezi, să fii – sau să devii – tu însuși și să participi la un anumit tip de angajare – care întemeiază. Pînă la urmă, recitind textele acestea, am constatat că am asociat adesea valoarea (și e vorba despre valoarea estetică, neîndoielnic) tocmai cu un anumit tip de angajare. Una care are în miezul ei fragilitatea cuvintelor și forța pe care această fragilitatea o instituie. Oricît de diferiți ar fi autorii care au scris aceste cărți, am identificat în ele, într-un fel sau altul, un teritoriu al angajării etice, al interogării rostului nostru și al relației noastre cu adevărul. M-a fascinat în ele tensiunea problematizărilor generate de raportarea la adevăr și la bine. Sau poate că, repet, am inventat, cu obstinație, acest nivel de interpretare – și că, oricît de mult pledez pentru ceea ce, vag, se mai numește autonomie a esteticului, am pus întotdeauna în cîntar omul. Dacă mi s-a părut că ieșirea din labirint

e un leitmotiv, poate că la mijloc nu-i decît propria-mi ardoare de a crede că ieșirea din labirint e posibilă. Fie și numai ca experiență estetică.

În tot cazul, țin să cred că n-am făcut lecturi abuzive, că n-am mutat perifericul în centru, că n-am acordat importanță majoră unor detalii, că am identificat în toate un sens, sensul unei salvări. Și, totuși, poate că, fără s-o știu, peste tot este obsesia mea, că, prin urmare, interpretările propuse nu vorbesc decît despre mine.